

Az 1893-as kolerajárvány Kolozsváron

<https://erdelyikronika.net/2020/12/17/az-1893-as-kolerajarvany-kolozsvaron/>

Szerző: Fazakas László

A 19. század során Kolozsvárt négyszer sújtotta kolerajárvány. Ezek közül az 1893-as volt a legutolsó és egyben a legkevésbé virulens. Mindössze 209-en fertőződtek meg, vagyis az akkori lakosság 0,58 százaléka. Ennek ellenére ez a járvány mély nyomot hagyott a kolozsvári lakosság körében és a köztisztasági infrastruktúra kiépítését, valamint a higiéniai szabályok megreformálását vonta maga után.

A kolera minden kétséget kizáróan a 19. század egyik legrettegettebb fertőző betegségének számított. Az Indiából származó járvány, melyet angolszász nyelvterületeken – a bőr kékes elszíneződése miatt – „kék halálnak”, felénk gyakran „sárga rémnek” neveztek, Európát többször is sújtotta. Ez a hirtelen felbukkanó és gyors lefolyású betegség nemcsak nagy halálozási számokat produkált, de tünetegyüttese valóságosan sokkolta az akkori társadalmat. Leggyakoribb szimptomája a hasmenés és a hányás volt, ami gyors kiszáradáshoz, valamint a bőrszín elváltozásához vezetett. Sokan egy-két nap alatt belehaltak a kolera által okozott szövődményekbe. A kolera leginkább a számos lakhatási és higiéniai problémával küszködő szegénynegyedek lakói között pusztított, ugyanakkor voltak olyan európai városok, ahol a járvány – még ha nem is oly mértékben – a jómódú városi polgárságot sem kímélte.

Az orvostudomány hosszú ideig nem ismerte a kolera kiváltó okát és annak terjedési mechanizmusát, ennek következtében számos téves teória látott napvilágot. Mind közül talán a „rossz levegő”, vagyis a miazma elmélete volt a legelterjedtebb, mely szerint a kolerát a rothadó szerves anyagok (főképp az ürülék) kipárolgása terjesztheti. 1854-ben Filippo Pacini olasz mikrobiológusnak sikerült azonosítani a kolera bacilusát (*Vibrio cholerae*), ezzel gyakorlatilag megcáfolva a miazma elméletét, felfedezését azonban nem vették komolyan.

1884-ben, Pacini után harminc évvel Robert Koch „újra” felfedezte a kolerát okozó bacilust, ezzel pontosan meghatározta a betegség terjedésének módját és okait – a kipárolgás nem volt közöttük, mindazonáltal ennek általános elfogadásához még hosszú évtizedeknek kellett eltelnüek. Kolozsváron például az orvosok egy része a kigőzölgést még az 1890-es években is a kolera egyik lehetséges terjesztőjeként tartotta számon.

Szenny, piszok és zsúfoltság

Kolozsváron a köztisztasági helyzet romlása elsősorban a század utolsó évtizedében jelentkező gyors népesség gyarapodásához köthető. Ugyanakkor a város higiéniai viszonyai már az 1870-es években sem voltak túl fényesek. Erre utal az [1873-as kolerajárvány](#) súlyossága is, mely során több mint ötszázan haltak meg. A járvány után egyértelművé vált, hogy a köztisztasági állapotokon sürgősen javítani kell. Ez azonban nem igazán sikerült, sőt a későbbiekben a helyzet tovább romlott.

Az egyik legrosszabb helyzetben a belváros melletti nyomortelep (Sáncalja) volt. Többnyire a társadalom peremére szorult napszámosok, cselédek által lakott telep mindenféle tervezés nélkül, teljesen organikusan alakult, ahol még a legalapvetőbb köztisztasági feltételek is hiányoztak. A Pata-utcában, a Kül-monostor utca és a sétatér közötti „putri” telepen, valamint a hidelvei, kétvízközi kerületekben is igencsak rossz állapotok uralkodtak. Ezekben a negyedekben volt a legmagasabb az egy szobára esők száma (egy szoba/3 – 3,2 fő). Az itteni földszintes házak többségének rendkívül alacsony volt a beltéré. A szobák kicsik és sötétek, a falak pedig állandóan nedvesek voltak. Télen az egész család, sokszor az állatokkal együtt, egyetlen szobába zsúfolódott össze.

Salamon József kolozsvári orvos a Hidelvei kerülethez tartozó Kajántó utcát vizsgálva, arra lett figyelmes, hogy az itteni házak körül „az esővíznek nincs lefolyása, hanem az minden alkalommal megárad, ott vesztegel, megbűzhödik s csak a nap melege által elpárologtatva lassan enyészik el, hátrahagyván mindig a rothadó szerves anyagokat.” Emiatt a lakások padlózata elázott, a falak benedvesedtek és „valóságos fészkei, tenyésztői lesznek a váltóláznak, a typhusnak és különösen a kisdedeknél a görvélynek.”

Mivel Kolozsvár még nem rendelkezett egy módszeresen kidolgozott köztisztasági szabályrendelettel, ezért bizonyos problémák városszerte jelen voltak: „a moslékot minden háztól a kapu elébe az utcára, közvetlen a járda mellé öntik ki, mely nyáron ott rohad és bűzös, télen jégdombbá alakul, tavasszal undorító tócsákká málik szét, mindmegannyi renyhe conservatoráivá az állati és növényi anyagok veszélyes rothadási terményeinek.” – írta Salamon József.

Kolozsvár belvárosa és annak környéke sem volt előkelő helyzetben: a központi kerület tele volt disznóólakkal, tehénistállókkal, az állatok trágyája a háztartások udvarain halmozódott, az utak, járdák nem voltak rendszeresen takarítva, a szennyvíz az utcák melletti árkokban, sáncokban, poshadt, melyek nyaranta erős bűzt árasztottak.

Az ezekből fakadó köztisztasági problémák hatással voltak Kolozsvár közegészségügyi helyzetére. Ha megnézzük a törvényhatósági városok 1880 és 1891 közötti halandósági adatait, akkor azt látjuk, hogy Kolozsváron nagyon magas volt az ezer főre eső elhalálozások száma

(1000/34,8). A törvényhatósággal rendelkező városok közül Kolozsvár a 22-ik helyet foglalta el. Ugyanakkor Salamon József kolozsvári orvos számításai alapján, 1878-ban a halálozási szám a negyvenet is elérte. Sőt, azt állítja, hogy: „Kolozsvártt [...] nagyobb a halandósági százalék, mint Európában bárhol.” Nyilván az európai összehasonlítás túlzásnak tűnik, de ennek ellenére Kolozsvár halandósági rátája csakugyan magas volt. Korabeli megfigyelések szerint, a halálesetek egy része a rossz köztisztasági viszonyokkal álltak összefüggésben.

Kudarcra ítélve

Magyarországon 1892-ben újra megjelent a kolera. Kolozsvár városvezetése, látva a járvány rohamos terjedését, egy sor megelőző intézkedést hajtott végre: kolerakórházat építettek, naponta fertőtlenítették a vasútállomásra érkező utasokat és azok poggyászait, valamint elhatározták, hogy a vízvezeték kiterjesztik a város főteréig. Ezek mellett 1893 májusában egy új köztisztasági szabályrendeletet dolgoztak ki, melyben kihangsúlyozták, hogy a köztisztasági feladatok egy részét ezentúl a városi hatóságok intézik. Ezt azt jelentette, hogy az utcák, közterek, járdák takarításáról, valamint a hulladék (ebbe nem tartozott bele az állati eredetű hulladék, trágya, azt ugyanis továbbra is a háztulajdonos kellett elhordja) elszállításáról a város fog gondoskodni. A szabályrendelet pontjai azonban csak a város bizonyos részeire, többnyire a belvárosra és annak környékére vonatkoztak.

A sebtében hozott intézkedések ellenére az 1893-ban az országon végigsöprő kolerajárvány súlyosan érintette Kolozsvár lakosságát. Ha rápillantunk a *Magyar Statisztikai Közlemények* Kolozsvárra vonatkozó közegészségügyi kimutatására, akkor azt láthatjuk, hogy 1893-ban összesen 128-an haltak meg a kolerajárvány következtében. Az elhalálozottak száma önmagában nem jelent sokat, de ha ezt egybevetjük a környező vármegyékben és városokban elhalálozottak számával, akkor már jelentős különbségek figyelhetők meg. Például Marosvásárhelyen csupán egy kolerában elhunytat regisztráltak, az egész vármegyében pedig tizenegyet. Torda-Aranyos vármegyében ötvennégyet, Beszterce- Naszódban nyolcat, de még Kolozsvár saját megyéjén belül is csak hatvanegy halálozást jelentettek. Sőt, egész Erdélyben mindössze 453-an haltak bele a kolera általi fertőzésbe. Innen nézve a Kolozsváron regisztrált 128-as szám elképesztően magas, ugyanis az Erdélyben elhalálozottak 28%-át adta.

Az első kolerás megbetegedést 1893. július 21-én regisztrálták, az utolsót pedig október 30-án. Ez idő alatt 209-en fertőződtek meg, vagyis az akkori lakosság 0,58 százaléka. A 209 regisztrált beteg közül 128 hunyt el, ami az összes fertőzött 61,24 százalékát tette ki, tehát a betegek jóval több mint fele halt bele a kolera által okozott egészségügyi szövődményekbe. A járvány legkritikusabb hónapja az augusztus volt (akadt olyan nap, amikor tizenkét halálos esetről számoltak be), ekkor a városban 154-en betegedtek, és 91-en haltak meg.

Kolozsvár társadalmát a kolera több szempontból is mélyen sokkolta. Egyrészt a járvány súlyossága, valamint a magas halálozási ráta okozott riadalmat. Másrészt Kolozsvár nimbusza is hatalmas csorbát szenvedett. A város ugyanis úgy produkálta Erdélyben a legnagyobb halálozási számot, hogy: Kolozsváron 1870 óta az ország második legkiválóbb orvosi tanszéke működött, számos rangos orvosprofesszorral, akik 1876-ban létrehozták az Orvos-Természettudományi Társulatot, 1882-ben Vegytani Intézetet kapott a város, 1887-ben megalakult az Állami Vegyisérleti Állomás, végül pedig ugyancsak ettől az évtől kezdve egy vízmű szolgáltatja a vizet. Utóbbi csak a város egy kis részét látta el vízzel, ám jelen esetben nem ez számított, hanem annak ténye, hogy Kolozsvár (Erdélyben elsőként) vízművet kapott. Ez a haladást jelképezte, és mint megannyi korabeli tanulmány kimutatta, a vízvezetéknek jelentős szerepe volt a járványok visszaszorításában. Most ehhez képest a helyi sajtó arról számolt be, hogy a járvány legsúlyosabb időszakában, a vízvezeték szennyezett vizet szállított. Azt ugyan nem tudni, hogy ez mennyiben állt kapcsolatban a kolera terjedésével, de mindenképp rossz fényt vetett a városvezetésre.

A savós-béllob akció

A hatóságok – valószínűleg a pánik elkerülése miatt – a kolerát átkeresztelték savós béllobnak, és a sajtón keresztül próbálták nyugtatni a lakosságot: „Savós béllobnak több esete fordult elő az utóbbi napokban Kolozsvárt. E betegség a nyári időszakban gyakran előfordul; azt a körülményt pedig, hogy sűrűbben merül fel e veszélyes betegség: a fölötte rendetlen időjárásnak kell tulajdonítani. Nyugtalanságra tehát nincs ok, azonban annál több oka van arra – a mit nem szűnünk eléggé ajánlani – hogy tisztaságra, mértékletes életre mindenkinek főfőgondja legyen” – írták a *Kolozsvár* 1893. augusztus 8-ai számában. A napilap még akkor is savós béllobról írt, amikor az országos sajtóban már rég kolerajárványról cikkeztek. A közhangulatot csillapítani próbáló akció azonban hatástalannak bizonyult és a nyugtalanság csak tovább fokozódott, melynek eredményeképp egymást követték a konfliktusok. Elsőként a külvárosi lakosság tagjainak körében volt érezhető a feszültség, akik értetlenül álltak a kitört járvány előtt és gyanakodva figyelték az új, „ismeretlen” betegség terjedését. A megbetegedések számának emelkedésével arányosan a bizalmatlanság is egyre növekedett, végül pedig odáig fajultak a dolgok, hogy a külvárosi lakosok egy része megtámadta a mentőegylet tagjait.

A kisebb-nagyobb zavargások napokig folytak, egyesek már a kórház lerombolására buzdították a tömeget, végül csupán a rendőrség közbeavatkozásával sikerült megállítani a forrongás eszkalálódását. A *Budapesti Hírlap* augusztus 14-i tudósítása szerint a lakosság – minden köntörfalazás ellenére – sejtette, hogy valójában a kolera és nem a savós béllob szedi áldozatait. Végül a kolozsvári sajtó beadta a derekát, és augusztus végétől egyre több

kolerajárványról szóló tudósítás jelent meg, ugyanakkor a megbetegedések és elhalálozások számáról pontatlan adatokat közöltek.

A kolerajárvány júliustól októberig terjedő időszakának pontos rekonstruálását nehezíti, hogy a törvényhatóság képviselőtestülete a járvány periódusában egyetlenegy közgyűlést sem tartott, továbbá a kialakult helyzet súlyossága ellenére a polgármester egyszer sem kérvényezte a rendkívüli közgyűlés összehívását. Ebből kifolyólag a történéseket csupán a sajtóban elhintett részinformációkból lehetett feltérképezni, ugyanakkor afelől semmi kétség, hogy Kolozsvár súlyos köztisztasági gondokkal küszködött, amit mihamarabb meg kellett oldani.

A kolerajárvány következménye

Az eseményeket követően a modern vízvezeték és csatornahálózat kiépítése körüli egyeztetések felgyorsultak. A városvezetés már 1894 augusztusának végén szerződést kötött a Zellerin Részvénytársasággal és a Melocco vállalattal, akik az év folyamán el is kezdték a munkálatokat. Mindössze négy év alatt, 1898-ra sikeresen kiépítették a közműhálózatok fővezetékeit. 1903-ra már 1400 háztartás rendelkezett vízvezetékkel és csatornával, ezekben 3609 vízárnyékszék és 925 fürdőszoba volt használatban. 1908-ra újabb 900 háztartás csatlakozott a vízvezetékhez, ezzel 2300-ra emelkedett a vezetékes vízzel ellátott lakások száma. A két közműhálózatnak köszönhetően jelentősen javult a város közegezésügyi helyzete is: „míg a 80-as években a halálozási arány Kolozsvárt 30–40 között váltakozott ezrenként, addig most, különösen a csatornázás és vízvezeték létesítése óta, ezrenként 25–27-re csökkent.” – írta közleményében a Városi Tanács.

Összességében az 1893-as kolerajárvány tette lehetővé, hogy Kolozsvár még a századforduló előtt az ország egyik legkorszerűbb technológián alapuló köztisztasági infrastruktúrahálózatával rendelkezzen. A víz- és csatornavezeték azontúl, hogy minőségi változást hozott a kolozsváriak számára, alapvető szerepet játszott a modern városi életforma kialakulásában is.

(Frissítve: 2021. 07. 08.)